

УДК 378.047

Н. П. Волкова, С. П. Кожушко

**НАВЧАННЯ У СПІВРОБІТНИЦТВІ
ЯК ОРГАНІЗАЦІЙНА ОСНОВА ПРОЦЕСУ ПРОФЕСІЙНОЇ
ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ**

Сучасні соціально-економічні й освітні орієнтири суспільства, потреба в гуманізації і демократизації вищої освіти, підвищують вимоги до компетентності як індикатору якості професійної діяльності, професіоналізму, подальшого особистого й професійного розвитку, рівня соціальної активності, культури і мислення. Задля забезпечення високого рівня компетентності випускників вишів у навчальній та виховній роботі ВНЗ сьогодні все більше домінує акцент на інтерактивних технологіях навчання, які базуються на різновидах взаємодії й співробітництва викладачів та студентів, студентів між собою.

Питання ефективності навчання шляхом взаємодії, співробітництва упродовж віків вважалися фундаментальними, такими, що хвилювали людство. Перші дотики до цієї проблематики знаходимо у творах видатних філософів і мислителів Стародавньої Греції й Стародавнього Риму та багатьох інших. У період становлення суспільних та гуманітарних наук (XVII-XIX ст.) питання ефективності взаємодії, співробітництва як засобу навчання порушувалося такими мислителями і педагогами, як Ж. Руссо, Й. Песталоцці, Дж. Дьюї та іншими. Їх ідеї було покладено в основу теорій групового навчання А. Белла та Дж. Ланкастера, Дальтон-плану (О. Паркхерст), систем Йена-плану (П. Петерсон) та ін.

Щодо ідеї навчання у співробітництві (cooperative learning) [4], або навчанні у парах/малих групах, то вона виникла в 20-ті роки ХХ ст. на концептуальних засадах соціал-конструктивізму (Л. Виготський), мета-когнітивізму (Дж. Флейвель). Її активно використовували прихильники прагматизму та суб'єктивізму (Дж. Дьюї). Проте розробка технологій навчання у співробітництві почалася лише в 70-х роках ХХ ст. в різних країнах світу (Великобританія, Канада, Західна Німеччина, Австралія, Нідерланди, Японія, Ізраїль та інші). Водночас, незважаючи на різнопланові й досить масштабні дослідження, присвячені даному питанню, і на сьогодні воно потребує подальшого вивчення.

Мета статті: розкрити сутність технологій навчання у співробітництві, показати доцільність їх упровадження у навчальний процес вишу.

Перш за все зазначимо, що основна ідеологія навчання в співробітництві була детально розроблена трьома групами американських педагогів з університету Джона Хопкінса, університету Міннесота (Роджерс Джонсон і Девід Джонсон у 1987 р.) і групою

Дж. Аронсона з Каліфорнії у 1978 р., а також групою Шломо Шаран Тель-Авівського університету в Ізраїлі у 1988 р.

На сьогодні технологія навчання у співробітництві та взаємодії учасників навчально-виховного процесу розглядається у працях О. Болан, Р. Грановської, Н. Волкової, В. Дьяченко, Я. Колкер, Н. Поліванової, Є. Полат, А. Колесник, А. Ксенофонтової, В. Корнещук та ін. Сутність навчання у співробітництві полягає у спільному оволодінні знаннями, уміннями, навичками на індивідуальному рівні на основі набуття досвіду кооперації зусиль із розв'язання навчальних завдань за допомогою обміну інформацією, постановки питань, взаємостимулювання, усвідомлення відповідальності за результати навчання не лише власні, а й своїх колег.

Кооперативна навчальна діяльність здебільшого реалізується як модель навчання у малих групах для досягнення спільної мети, тобто це такий варіант організації навчального процесу, що робить його найбільш ефективним для кожного із студентів. О. Пометун [3, с. 12–13] виокремлює такі елементи при структуруванні кооперативного навчання:

- по-перше, позитивна взаємозалежність, яка полягає в усвідомленості того, що зусилля кожного члена групи потрібні та незамінні для успіху всіх і кожен з учасників робить свій унікальний внесок у спільні зусилля, – це породжує відповідальність і зацікавленість в успіху кожного;
- по-друге, безпосередня особистісна взаємодія, яка стимулює навчальну діяльність за допомогою підтримки, заохочення один одного, забезпечуючи особистісну динаміку.

Метою навчання в співробітництві є не лише оволодіння знаннями, вміннями і навичками кожним студентом на рівні, відповідному його індивідуальним особливостям розвитку. Дуже важливим у цьому є ефект соціалізації, формування комунікативних вмінь. Головна ідея навчання в співробітництві – вчитися разом, а не просто щось виконувати разом. Разом вчитися не тільки легше і цікавіше, але й значно ефективніше. Причому важливо, що це стосується не лише академічних успіхів студентів, їх інтелектуального розвитку, але й особистісної зрілості та людяності. Навчання в співпраці вважається у світовій педагогіці найбільш успішно альтернативою традиційним технологіям навчання [1].

В організації роботи малих груп при вивченні навчальних дисциплін професійного спрямування доцільно спиратися на певні принципи ефективності кооперативного навчання (за Д. Джонсоном): позитивна взаємозалежність (кожний студент повинен знати матеріал і забезпечити його вивчення іншими); взаємодія підтримки «пліч-о-пліч» (безпосередній взаємообмін та сприяння іншим у виконанні завдань); індивідуальна відповідальність шляхом оцінювання кожного іншими членами групи; вміння спільно працювати (становлення довірливих взаємин, продуктивне спілкування, конструктивне розв'язання конфліктів); групова обробка результатів (обговорення ефективності

виконання завдань) (Т. Кошманова [2, с. 21–22]).

Виокремлено педагогічні умови здійснення навчальної роботи студентів у малих групах:

- постійна «міграція» членів групи, що позбавляє стереотипності в роботі та розвиває здатність до стрімкої адаптації кожного студента;
- добір завдань, що викликають зацікавленість у всіх студентів і є для них особистісно й професійно значущими;
- «відкритість» завдань, що передбачає їх виконання на різних рівнях складності;
- атмосфера постійного колективного та індивідуального рефлексивного моніторингу успішності розв'язання поставлених навчальних завдань;
- зміна позиції викладача з лектора-експерта, організатора навчання студентів на консультанта-фасилітатора (полегшувача), який виступає «помічником» студентів і має підтримувати, супроводжувати процес вироблення нового для них досвіду.

Послугування кооперативним навчанням у малих групах доцільно з метою: закріплення та актуалізації розглянутого на лекціях і семінарах теоретичного матеріалу; взаємоконтролю засвоєння самостійно опрацьованих одиниць навчальної інформації; взаємодопомоги у самостійному вивченні фрагментів навчальної теми; взаємостимулювання та взаємооцінювання розвитку особистісно-професійних новоутворень та їх критичного осмислення.

Взаємодія студентів під час проведення занять на основі кооперативного навчання може здійснюватися по-різному: у парах (діадах), групах (мікрогрупах), бригадах, члени яких мають спільне завдання, під час вільного руху по аудиторії і чергових зустрічей один із одним одного чи декількох студентів, що ведуть бесіду з членами групи, яка виконує мікрогрупове завдання, у процесі вербального взаємообміну окремих мікрогруп чи груп у процесі виконання загального завдання всією групою.

Зазначимо, що зацікавленість у студентів викликають різновиди роботи парами («Обличчям до обличчя», «Думати, працювати в парі, обмінюватися думками», «Скажи та переключайся»); використання ротацийних (змінюваних) трійок; робота в малих групах («Акваріум», «Займи позицію», «Життєві ситуації» тощо).

Дослідниками (Дж. Аронсон, Д. Дансеро, Р. Джонсон, Д. Джонсон та ін.) обґрунтовано декілька основних технологій навчання у співробітництві: «навчання в команді», «пазл», «пазл-2», «діади». Саме на сутності даних технологій зупинимо увагу у даній статті.

«Навчання в команді». Даний метод було розроблено в Університеті Джона Хопкінса. Більшість його пізніших варіантів так або інакше використовують ідеологію цього вихідного варіанту. Успіх всієї групи може бути досягнуто лише в результаті самостійної роботи кожного члена групи в постійній взаємодії з іншими членами групи при

роботі над темою, яка вивчається. Таким чином, завдання кожного студента полягає не лише в тому, щоб зробити щось разом, а в тому, щоб пізнати щось разом, щоб кожен учасник команди оволодів необхідними знаннями, сформував потрібні навички і при цьому, щоб вся команда знала, чого досяг кожен. Вся група зацікавлена в засвоєнні навчальної інформації кожним її членом, бо успіх команди залежить від внеску кожного в загальне вирішення поставленої проблеми.

Даний метод базується на трьох підвалинах:

1. Команда отримує одну на всіх «нагороду» у вигляді бальної оцінки, заохочення, сертифікату тощо. Для цього варто виконати запропоноване для всієї групи одне завдання. Групи не змагаються між собою, бо всі команди мають власний рівень і час на його досягнення.

2. Індивідуальна відповідальність кожного студента означає, що успіх або неуспіх групи залежить від кожного її члена. Це стимулює всіх членів команди слідкувати за діяльністю один одного і допомагати одногрупнику в засвоєнні і розумінні матеріалу так, щоб кожен відчував себе готовим до тестування, запропонованого будь-якому студентові поза групою.

3. Рівні можливості кожного студента в досягненні успіху означають, що кожен приносить своїй групі бали, які він заробляє в результаті покращення своїх власних попередніх результатів. Порівняння, таким чином, здійснюється не з результатами інших студентів, а з власними, раніше досягнутими результатами. Це дає рівні можливості сильним, середнім та відстаючим студентам в одержанні балів для своєї команди, дозволяє їм відчувати себе повноправними членами і стимулює бажання підняти вище свій персональний рівень. Заохочення всієї команди і персональна відповідальність кожного – суттєві складові успішного формування необхідних вмінь і навичок кожним студентом групи. При цьому недостатньо дати студентам завдання працювати разом. Необхідно, щоб у них була дійсно серйозна зацікавленість в успіху кожного. Крім того, заохочення успіху стає значно ефективнішим, ніж заохочення студентів у порівнянні одного з одним, оскільки в цьому випадку студенти розуміють, що потрібно намагатися поліпшувати власні результати задля всієї групи.

Для організації навчання в співробітництві група поділяється на команди по 4-5 студентів з різним рівнем знань. Викладач пояснює новий матеріал, а потім пропонує студентам в малих групах його закріпити, розібратися, зрозуміти всі деталі. Групам надається конкретне завдання, яке розподіляється на частини (кожен студент виконує свою частину) або за принципом «вертушки» (кожне подальше завдання виконує наступний студент, починати може сильний або слабкий). Під час виконання завдання кожен студент пояснює матеріал у голос, що контролюється всією групою.

Після того, як викладач впевнився, що матеріал засвоєний всіма студентами, він пропонує тест для перевірки його розуміння та засвоєння. Викладач диференціює складність завдань для сильних і слабких студентів. Оцінки за тести складаються у групі і оголошуються її

загальна оцінка.

«Пазл». Оригінальний і ефективний варіант організації навчання в співробітництві, розроблений професором Еліотом Аронсоном. Він отримав назву Jigsaw (в перекладі – «лобзик», гра «пазл»). Студенти організуються у команди для роботи над навчальним матеріалом, розділеним на фрагменти – логічні блоки. Кожен член команди знайомиться з навчальним матеріалом і відбирає матеріал фрагменту, який повинен вивчити досконало. Після самостійною вивчення фрагментів, студенти, які вивчають одне питання, але працюють в різних командах, зустрічаються і обмінюються інформацією як експерти з даного питання. Це називається «зустріччю експертів». Після зустрічі вони повертаються в свої команди і навчають всьому новому, про що дізналися самі, інших членів своєї команди. Ті, в свою чергу, доповідають про свої частини завдання (як фрагменти ігри «пазл»). Оскільки єдина можливість засвоїти матеріал всіх фрагментів і таким чином знати всю тему – це уважно слухати партнерів по команді і робити записи в зошиті, ніяких додаткових зусиль з боку викладача не потрібно. Студенти зацікавлені, щоб їх товариші сумлінно виконали свою задачу, тому що це вплине на їх загальну оцінку. Звітує по темі кожен студент окремо і вся команда в цілому. На заключному етапі викладач може попросити будь-якого студента команди відповісти на будь-яке запитання з цієї теми.

Існує модифікація вище зазначеного методу, яка має назву «Пазл-2» (Jigsaw-2). За цим варіантом вся команда працює над всією темою, але при цьому кожен член команди особливо ретельно вивчає один фрагмент теми і стає «експертом» з вказаного питання. Проводяться зустрічі експертів з різних команд. Члени команд навчають один одного, доповнюючи знання, набуті під час самостійної роботи («пазл»). Наприкінці циклу всі студенти проходять індивідуальний контрольний зріз. Всі члени команди отримують однакову оцінку – середній бал.

Модель Д. Дансеро «Діади» (Dyads). Робота спрямовується викладачем, який є джерелом інформації, мотиватором й спостерігачем. Групи (4 особи) зі спільними інтересами учасників створюються на тривалий час. Робота в діадах спрямовується на розвиток когнітивних здібностей, академічних, соціальних навичок та ін. З цією метою доцільними є кооперативні, некооперативні, індивідуалістичні структури залежно від мети заняття [5; 6].

Ще одним можливим методом кооперативного навчання є «Займи позицію». Порядок роботи за цим методом такий:

1. У протилежних кінцях аудиторії розміщуються плакати. На одному з них написано «згодний», на іншому – «не згодний» (або на плакатах викладено полярні позиції з проблем: наприклад, «суд є правоохоронним органом» або «суд не є правоохоронним органом»).

2. Викладач повідомляє правила проведення.

3. Викладач пропонує кожному студенту стати біля того плаката, гасло якого він поділяє.

4. Викладач пропонує студентам обґрунтувати свою позицію.

5. Після цього він запитує, чи не змінив хто-небудь свою думку і не хоче перейти до іншого плаката. Свій перехід кожен студент має обґрунтувати.

6. Викладач пропонує кожному з учасників назвати найбільш переконливий аргумент іншої сторони.

Правила проведення роботи за методом «Займи позицію»:

1. Говорити по черзі. Не перебивати.

2. Не сперечатися один з одним. Навести нові докази або ідеї.

3. Перейти від одного плаката до іншого можна будь-коли, вказавши підстави зміни своєї позиції. Вислухати аргументи та ідеї інших. Бути готовими назвати ті, які найбільше сподобалися.

Мікрогрупові та індивідуальні форми роботи дозволяють швидко і оперативно змінювати педагогічну тактику при зміні умов. Вибір кількості студентів залежить від рівня їх підготовленості, специфіки завдань та матеріалу, що вивчається.

Емоційно позитивними є такі різновиди завдань як *завдання-роздуми, завдання-міркування, завдання-пошуки, завдання-рішення*, реалізація яких здійснюється через навчальне співробітництво. Так, наприклад, студентам може бути запропоновано кілька фрагментів із різних текстів, в основі яких – певні філософські положення, що змушують аналізувати, висловлювати власні міркування, розуміння, думки й позиції. Викладачем обираються уривки текстів різних епох, які містять думки про норми життя і співжиття людини (наприклад, такий уривок з робіт Я. Коменського: *«Наше життя – дорога чи роздоріжжя, подібне до Піфагорової букви У. Її перша стежка широка, друга – вузька. Перша – дорога безчинств, друга – стежка добродіянь. Слідуй туди, куди веде добродіяння, через терпіння до возвеличення, до плацу честі. Люди створені для взаємної допомоги й підтримки, тому вони мають бути людяними. Будь приємним і лагідним, ввічливим і коректним у манерах і поведінці, привітливим і правдивим у своєму мовленні. Кохай, тоді і тебе будуть любити. Заздрість, що бажає іншим зла, сама себе з'їдає»*). Від студентів очікується аналіз цього уривку і висловлювання міркувань з його приводу.

Підсумовуючи, зазначимо, що послугування специфічними технологіями кооперативного навчання у малих групах під час організації навчальної діяльності студентів суттєво збагачує традиційні вузівські форми проведення лекційних та семінарських занять інноваційно-творчими методами, прийомами, видами діяльності та надає їм проблемно-евристичного характеру, що сприяє підсиленню пізнавальної активності студентів, підвищенню рівня усвідомленості власного професійного зростання, виробленню емоційно-ціннісного ставлення до майбутньої професійної діяльності. Крім того, ці технології входять як складові, елементи практично до всіх методик моделювання професійної діяльності фахівців у навчанні студентів вишів.

Список використаної літератури

1. Волкова Н. П. Моделювання професійної діяльності у викладанні навчальних дисциплін у вишах: монографія / Н. П. Волкова, О. Б. Тарнапольський. – Дніпропетровськ : Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля, 2013. – 228 с. **2. Кошманова Т. С.** Коопероване навчання як модель підготовки американських вчителів / Т. С. Кошманова // Шлях освіти. – 1999. – № 2. – С. 20–25. **3. Пометун О.** Активні й інтерактивні методи навчання: до питання про диференціацію понять / О. Пометун. // Шлях освіти. – 2004. – № 3. – С. 10–15. **4. Cooperative language learning: A teacher's resource book** / Carolyn Kessler, Editor. – Englewood Cliffs, NY: Prentice Hall Regents, 1992. – 257 p. **5. Johnson D.** The New Circles of Learning. Cooperation in the Classroom and School / D. Johnson, R. Johnson, E. Holubec. – Alexandria, Virginia, USA : Association for Supervision and Curriculum Development, 1994. – P. 111. **6. Royal College of Physicians.** Doctors in society: Medical professionalism in a changing world : Report of a Working Party of the RCP. – London : Royal College of Physicians, 2005. – P. 51.

Волкова Н. П., Кожушко С. П. Навчання у співробітництві як організаційна основа процесу професійної підготовки майбутніх фахівців

У статті на підставі аналізу сучасних досліджень розкрито сутність технологій навчання у співробітництві, яке розглядається як спільне оволодіння знаннями, вміннями, навичками на індивідуальному рівні на основі набуття досвіду кооперації зусиль із розв'язання навчальних завдань за допомогою обміну інформацією, постановки питань, взаємостимулювання, усвідомлення відповідальності за результати навчання не лише власні, а й своїх колег. Показано доцільність упровадження технологій навчання у співробітництві у навчальний процес вишу. Схарактеризовано погляди науковців на можливості технологій навчання у співробітництві, умови їх упровадження. Акцентовано увагу на основних технологіях навчання у співробітництві: «навчання в команді», «пазл» та «пазл-2». Розкрито переваги методу «Займи позицію».

Ключові слова: навчання у співробітництві, технології навчання у співробітництві, професійна підготовка майбутніх фахівців, організація навчальної діяльності студентів.

Волкова Н. П., Кожушко С. П. Обучение в сотрудничестве как организационная основа процесса профессиональной подготовки будущих специалистов

В статье на основании анализа современных исследований раскрыта сущность технологий обучения в сотрудничестве, которое рассматривается как совместное овладение знаниями, умениями, навыками на индивидуальном уровне на основе приобретения опыта кооперации усилий по решению учебных задач посредством обмена информацией, постановки вопросов, взаимостимулирования, осознания

ответственности за результаты обучения не только собственные, но и своих коллег. Показана целесообразность внедрения технологий обучения в сотрудничестве в учебный процесс вуза. Охарактеризованы взгляды ученых на возможности технологий обучения в сотрудничестве, условия их внедрения. Акцентируется внимание на основных технологиях обучения в сотрудничестве: «обучение в команде», «пазл» и «пазл-2». Раскрыты преимущества метода «Займи позицию».

Ключевые слова: обучение в сотрудничестве, технологии обучения в сотрудничестве, профессиональная подготовка будущих специалистов, организация учебной деятельности студентов.

Volkova N., Kozhushko S. Cooperative Learning as Organizational Background of Future Specialists Professional Training

Having analyzed the latest researches the authors reveal the essence of the technologies of cooperative learning which is treated as peer teaching and mastering skills at individual level as well as in the process of acquiring experience in cooperative work directed to the solution of class assignment using such activities as information exchange, setting questions, cross-stimulation and understanding the responsibility not only for personal results but for those of the colleagues. The expediency of the introduction of cooperative learning into the process of education at higher institutions was proved. The variety of viewpoints on the perspectives of cooperative learning and conditions of its introduction were systematized. Special attention was paid to such cooperative technologies as “team training”, “puzzle”, “puzzle-2”. The advantages of the technique “take a position” were proved.

Key words: cooperative learning, technologies of education in cooperative learning, professional training of future specialists, organization of students educational activity.

Стаття надійшла до редакції 13.08.2016 р.

Прийнято до друку 30.09.2016 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Харченко С. Я.

УДК 378+37.013.42+371.71+371.134

Т. М. Костюченко

**ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ ЯК ПРОВІДНА СТРАТЕГІЯ
УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ ОСВІТИ В ТРАНЗИТИВНОМУ
СУСПІЛЬСТВІ**

В останні роки в Україні відбуваються засадні політичні, економічні, культурні та соціальні трансформації, ці процеси в